

საქართველოს გამონვევა: დეპოზიტების დაზღვევა

ეკონომისტებს შორის ერთ-ერთი კლასიკური დისკუსია წარმოიშობება, როდესაც ხდება უსაფრთხოების ისეთი ინსტრუმენტების გამოყენება, როგორცაა: **დეპოზიტების დაზღვევა**. იგი არის ცენტრალური ბანკის უსაფრთხოების უზრუნველყოფის ფუნქციის გადაცემა კომერციული ბანკებისადმი. ამ თვალსაზრისით, დეპოზიტების დაზღვევა გულისხმობს ცენტრალური ბანკების განთავისუფლებას ზედამხედველობიდან და ბანკების საგადამხდელო ვალდებულებებზე დამკვირვებლის უფლების გადაცემას დეპოზიტების დაზღვევის საბაზრო ინსტიტუტისადმი. შესაბამისად ცენტრალური ბანკის ძირითადი ფუნქცია მონეტარული პოლიტიკა რჩება.

ეს საკითხი დაკავშირებულია დეპოზიტების დაზღვევის მორალურ რისკებთან. ბანკის კლიენტებს არ აინტერესებთ, თუ ბანკი სად გასცემს სესხს. ეს მორალური რისკი მოითხოვს დეპოზიტარებს ჰქონდეთ სტიმული იმისა, რომ მონიტორინგი გაუწიონ ბანკებს და იცოდნენ - მათი სახსრები არ გაიფლანგება. რამდენადაც ეს სტიმულები არ არსებობს, ამიტომ ბანკებს აქვთ ისეთი შეუზღუდავი რისკების განწევის უნარი, რომელიც მათ შეუქმნის კომფორტს. მათ აქვთ იმის უნარი, რომ ისესხონ იმდენი, რამდენიც მათ სურთ, დეპოზიტების დაზღვევა კი შეზღუდავს მათ სესხებში და რისკების განწევაში.

ქვეყნებში, სადაც არსებობს დეპოზიტების დაზღვევის სისტემა, ბანკების გადახდისუნარიანობის პრობლემების გამოვლენისას ერევა ან სახელმწიფო დახმარებებით, რომელიც ყოველთვის კითხვის ნიშნის ქვეშ დგას, ან კიდევ იყიდება ბანკის აქტივები, ხოლო დეპოზიტარებს კი ეძლევათ კომპენსაციები. ასეთი პოლიტიკა შესაძლებელია არ იყოს რაციონალური. ამის მაგალითია შოტლანდიის სამეფო ბანკი, რომელიც 2009 წელს დადგა კრიზისის საშიშროების წინაშე. სახელმწიფომ მილო გადანყვეტილება მისი დახურვის შესახებ, მაგრამ რამდენადაც დეპოზიტარებისადმი არსებობდა ვალდებულებები, ამ მიზნით დამატებით უნდა მოეძიათ გარკვეული რაოდენობის თანხა, ამასთან მათ უნდა ემოქმედათ სწრაფად, რომ პანიკა არ აგორებულყო. ფინანსური კრიზისის პირობებში კი ბანკის აქტივების გაყიდვა შეუძლებელი იყო, ან თუ გაყიდდნენ, მაშინ უნდა შეემცილებინათ აქტივების ღირებულება საბაზროზე დაბლა. ამდენად გაკოტრება ხელისუფლებისათვის ძალიან ძვირი აღმოჩნდა.¹

მსხვილმა ბანკებმა იციან, რომ თუ ისინი გადახდისუნარიანი ხდებიან, მაშინ მათი ვალეები დაიფარება დაზღვევით ან „კაპიტალის ინექციით“, ამიტომ ისინი მაღალ რისკებზე მუშაობენ. ეს არის დაზღვევის უარყოფითი მხარე, რადგან იმედი აქვთ, რომ სახელმწიფო მთ მიეხმარებათ საჭიროების შემთხვევაში. რაც

უფრო მსხვილია ბანკი, მით უფრო მეტია ხელისუფლების დანახარჯი მათზე. ასეთი ბანკები მსხვილ სესხებს იღებენ და იძლევიან რისკიან კრედიტებს, რასაც სხვა შემთხვევაში არ გააკეთებდნენ.

დეპოზიტების დაზღვევა არის, უპირველეს ყოვლისა, ლიკვიდობის უზრუნველყოფის პირობა და იგი ამა თუ იმ ფორმით, პრაქტიკულად, ყველა ქვეყანაში ფუნქციონირებს მათი ეკონომიკის თავისებურებების გათვალისწინების საფუძველზე.

მსოფლიო გამოცდილებიდან გამომდინარე, ეფექტიანად ფუნქციონირებადი დეპოზიტების დაზღვევა უზრუნველყოფს საბანკო სისტემის მდგრადობას, ქმნის მენაბრებელთა გარანტიებს და ამაღლებს ნდობის ხარისხს საბანკო სისტემისადმი.

საქართველოში ჯერ კიდევ 10 წლის წინ დაიწყო დეპოზიტების დაზღვევის ინსტიტუციური ბაზის ფორმირება. თუმცა იგი დღემდე გადანყვეტილი არ არის სხვადასხვა არგუმენტაციის გამო: დაბალგანვითარებულ და ღარიბ ქვეყანაში დანაზოგებს ქმნის მხოლოდ მაღალი შემოსავლების მქონე მენარმეები და მოქალაქეები და მათი დეპოზიტების დაზღვევა მიმართული იქნებოდა მხოლოდ მათი სიმდიდრის შესანარჩუნებლად, რაც არ იქნებოდა გამართლებული. ამ არგუმენტაციით მეორეხარისხოვანი როლი ენიჭებოდა იმას, რომ დეპოზიტების დაზღვევა არის კარგი სავიზიტო ბარათი საკრედიტო რესურსების მოსაზიდად.² ზოგიერთ მეცნიერს მიაჩნია, რომ დეპოზიტების დაზღვევა იწვევს საბანკო ჩავარდნებს და ფინანსურ

2 თავდაპირველად ამ საკითხის განხილვის ინიციატორი საქართველოში იყო ირაკლი კოვზანაძე (იხ: კოვზანაძე ი., (2001), საბანკო სისტემის მდგრადობის შესახებ, მაცნე, ეკონომიკის სერია, ტ. 4, გვ. 200-202, http://dSPACE.NPLG.GOV.GE/bitstream/1234/164549/1/Macne_2001_N4.pdf); იხ. ასევე ამ საკითხის გარშემო დეტალური ანალიზი: Kovzanadze I., (2010), Systemic and Borderline Banking Crises: Lessons Learned for Future Prevention, I Universe Inc., New York, Bloomington, გვ.160-169.

1 Two Main Problems with Deposit Insurance. Positive Money, 23 May, 2013, <http://positivemoney.org/2013/05/two-main-problems-with-deposit-insurance/>

კრიზისებს,¹ მსოფლიოს სხვადასხვა ქვეყანაში მას ალტერნატივა არა აქვს და განისაზღვრება მისი შემოღების მიზანშეწონილობა. ამასთან, არ არსებობს ყველა ქვეყნისათვის დაზღვევის სისტემის ერთიანი მოდელი. მას აქვს უარყოფითი და დადებითი მხარეები და საჭიროა იმის განსაზღვრა თუ რომელი მოდელია მიზანშეწონილი.

სავალდებულო დაზღვევის დროს დაზღვევის საპრემიო ფონდი იქმნება სახელმწიფო ორგანოების – ხაზინის, ცენტრალური ბანკის, ასევე ნაწილობრივ კომერციული ბანკების მონაწილეობით. საზღვარგარეთის ქვეყნების უმრავლესობა ემხრობა ბანკების სავალდებულო მონაწილეობას. ასეთი სისტემები მაქსიმალურად მოიცავს ყველა ობიექტის დაცვას და თანაბარი შესაძლებლობებია ბანკთაშორის კონკურენციისთვის. იგი უზრუნველყოფს რისკის განაწილებას მთელ საბანკო სისტემაში. ეს ფორმა გამოიყენება კანადაში, დიდ ბრიტანეთში, ნიდერლანდებში, იაპონიაში და სხვა ქვეყნებში.

ნებაყოფლობითი დაზღვევის დროს ფონდის საქმიანობაში ცენტრალური ბანკი და ხაზინა არ მონაწილეობს. კომერციული ბანკები თავად ქმნიან და აფუძნებენ ფონდს, რომლიდანაც ხდება თანხების გასტუმრება.

დეპოზიტების დაზღვევის სისტემა, რომელიც სახელმწიფოს პირდაპირი გავლენის ქვეშ იმყოფება განვითარებულია აშშ-ში, იგი შეიქმნა დიდი დეპრესიის შემდგომ პერიოდში, როდესაც გაიზარდა მოსახლეობის უნდობლობა ბანკების მიმართ. შემდგომ ეს სისტემა განვითარდა კანადაში, იაპონიაში, ინგლისში, სადაც გადანყვეტილების მიმდებარე დამოუკიდებელი კორპორაცია. იგი არსებობს თურქეთშიც, სადაც ცენტრალურ ბანკზე დამოკიდებული ინსტიტუტი იღებს გადანყვეტილებებს.

ამასთან განსხვავებულია ბანკების შენატანები: იაპონიაში და აშშ-ში დაზღვეული დეპოზიტების 0.08 პროცენტია, ხოლო ინგლისში და თურქეთში კი შენატანები ანაბრების არაუმეტეს 0,3 პროცენტია. ამასთან ბანკების მონაწილეობა სავალდებულოა, ხოლო ერთ მეანაბრზე მაქსიმალური დაფარვის ზომა მერყეობს 50 ათასი აშშ დოლარიდან 1000 ათას დოლარამდე. აშშ-ს ფედერალური კორპორაცია დეპოზიტების დაზღვევაზე იძლევა ანაზღაურების

100 პროცენტით გარანტიებს 100 ათასი დოლარის ფარგლებში მეანაბრეთა ყოველ საბანკო ანგარიშზე.

სისტემა, რომელიც სახელმწიფოს ირიბი გავლენის ქვეშ იმყოფება, არის ძირითადად კონტინენტალური. მასში ბანკების მონაწილეობა ნებაყოფლობითია. გერმანიაში ეს სისტემა შეიქმნა 70-იან წლებში და კერძოა. იგი იმართება საბანკო კავშირებით. ერთ მეანაბრზე მაქსიმალური დაფარვა შეადგენს კაპიტალის 30 პროცენტს. მისი მსგავსი მოდელია საფრანგეთში და შვეიცარიაში.

ყოფილ საბჭოთა ქვეყნებიდან დეპოზიტების დაზღვევა არსებობს თითქმის ყველა რესპუბლიკაში, გარდა საქართველოში. ამ ქვეყნებში მაქსიმალური დაფარვა გაცილებით ნაკლებია, ვიდრე განვითარებულ ქვეყნებში (იგი მერყეობს ათასი დოლარიდან (უკრაინა) 15 ათას დოლარამდე (ესტონეთი, ლიტვა, ლატვია).

სადაზღვევო პრემიებისა და თანხების ოდენობა პირდაპირპროპორციულ კავშირშია საბანკო სისტემის სტაბილურობასთან, რადგანაც ქვეყნებში, სადაც მდგრადი საფინანსო ინსტიტუტები ფუნქციონირებს მინიმალური ანარიცხებია სადაზღვევო ფონდში, ხოლო სადაზღვევო თანხები ითვალისწინებს ზარალის მაქსიმალური ანაზღაურების უზრუნველყოფას.

საქართველოში დღეს ანაბრების დაცვა ხდება „კომერციული ბანკების საქმიანობის შესახებ“ საქართველოს კანონის 37-ე მუხლის მე-7 პუნქტის შესაბამისად. იგი ბანკის გაკოტრების შემთხვევაში, მეანაბრების თანხების გასტუმრებას ითვალისწინებს. ყოველივე აქედან გამომდინარე, მიზანშეწონილად მიგვაჩინა: ეროვნულმა ბანკმა დაიწყო მსჯელობა დეპოზიტების დაზღვევის აუცილებლობის შესახებ და შეიმუშაოს შესაბამისი მოდელი კომერციული ბანკების მონაწილეობით, რათა ხელი შეუწყოს საბაზრო მექანიზმების განვითარებას საბანკო სისტემაში;² ლარიზაციის გამყარების მიზნით ეს ინსტიტუციური ცვლილება უნდა შეეხოს ეროვნულ ვალუტას, რაც მნიშვნელოვნად გაამყარებს მის კურსს; მნიშვნელოვანია რომ სადაზღვევო თანხები განთავსდეს სახაზინო ვალდებულებებში, რაც გაზრდის სტაბილურობას და დამატებით რესურსს შემატებს სახელმწიფო ბიუჯეტს.

ბიორგი გომუაძე

2 ამ საკითხთან დაკავშირებით, პარლამენტის საფინანსო-საბიუჯეტო კომიტეტის თავმჯდომარემ, ირაკლი კოვზანაძემ განაცხადა, რომ მსოფლიო ბანკის წარმომადგენლებთან დადგა საკითხი დეპოზიტების დაზღვევის სისტემის სააგენტოს ჩამოყალიბების შესახებ. გადანყდა, რომ დეპოზიტების დაზღვევის სისტემაში კანონპროექტზე მთავრობა და ეროვნული ბანკი ერთობლივად იმუშავენ. მისი თქმით, ეს არის დამატებითი სტიმული საბანკო სექტორში დეპოზიტების მოცულობის გასაზრდელად. დეპოზიტების დაზღვევა მრავალ ქვეყანაში არსებობს და მუშაობს. საქართველო კი, ერთადერთი ქვეყანაა, სადაც არ არის. მე თვითონ მხარს ვუჭერ ქვეყანაში დეპოზიტების დაზღვევის სისტემის არსებობას“. გელანტია თ. (2017), ირაკლი კოვზანაძე: დეპოზიტების დაზღვევის შესახებ კანონის მიღებას პერსონალურად შევუწყობ ხელს. Business Contract, 16.02, 2017. <http://businesscontract.ge/ka/article/irakli-kovzanadze-depozitebis-dazgvevis-shesaxebkanonis-migebas-personalurad-shevuwyob-xels/9498>

1 Hogan T., Johnson K, (2016), Alternatives to the Federal Deposit Insurance Corporation The Independent Review, v. 20, n. 3, Winter 2016, გვ. 433. http://www.independent.org/pdf/tir/tir_20_03_17_hogan-johnson.pdf;

Kapnmov A., MengGle D., The Future of Deposit Insurance: An Analysis of the alternatives. Federal Reserve Bank of Richmond. გვ.3. https://www.richmondfed.org/~media/richmondfedorg/publications/research/economic_review/1989/pdf/er750301.pdf;

Lilico A., Why bank deposit insurance leads to more financial crises. The Telegraph, 08 October, 2014. <http://www.telegraph.co.uk/finance/newsbysector/banksandfinance/11148323/Why-bank-deposit-insurance-leads-to-more-financial-crises.html>;

Asli Demirgüç-Kunt, Enrica Detragiache. Does Deposit Insurance Increase Banking System Stability? An Empirical Investigation, World Bank, http://documents.worldbank.org/curated/en/390351468779344515/101501322_20041117140502/additional/multi-page.pdf.